

PRATARMĖ

Neblėstantis laiko tematikos aktualumas liudija ne tik jos „amžinumą“, bet ir aktyvias šiuolaikinių filosofų pastangas iš skirtingų perspektyvų ir skirtinguose kontekstuose iš naujo artikuluoti laiko patirtį. Atsižvelgiant į tai, aštuntasis žurnalo *Athena. Filosofijos studijos* numeris yra skiriamas šiuolaikinei laiko refleksijai ir sudaromas tarpdisciplininio principu, mėginant parodyti, kad disciplinų sankirtose atsiranda naujos laiko refleksijos galimybės, o tarpdisciplininiai šiuolaikinių fenomenų laikinės struktūros tyrimai pasitarnauja filosofiniam laiko apmąstymui. Fenomenologijos, hermeneutikos, psichoanalizės, semiotikos, naratologijos teorinis kontekstas, o taip pat atskirų filosofų (pradedant ikisokratikais ir baigiant Gilles’iu Deleuze’u) įžvalgos padeda straipsnių autoriams aprašyti įvairius laikiškumo aspektus. Nepaisant šios įvairovės, galima pastebėti, kad leidinyje dominuoja fenomenologinė-hermeneutinė ir bergsoniškoji-delioziškoji prieigos. Tai nėra atsitiktinis dalykas: pirmoji prieiga pasitarnauja aprašant egzistencinio ir istorinio kultūros laiko struktūras, antroji – pretenduoja užčiuopti ikisubjektinę gamtinę ir technologinę-mašininę laiko substratą. Daugiau nei pusė straipsnių autorių gilinaisi į šiuolaikinėje filosofijoje išpopuliarėjusias vizualumo studijas, aprašo vizualiųjų menų – tapybos ir kino – laiką, gana netikėtai ir naujai laiko tema nuskamba politiškumo kontekste. Vis dėlto sudarant leidinį nesistengta izoliuoti skirtingas teorines prieigas ar laiko analizės sritis. Veikiau priešingai, pačia leidinio struktūra siekiama, kad skirtingoms prieigoms ar disciplinoms atstovaujantys tekstai rezonuotų tapusavyje, kurtų naujas įtampas ir intensyvumus. Akademiniis leidinio pobūdis neleidžia sudarinėti alternatyvių turinių, tą mielai perleidžiu skaitytojui, kuris, tikiuosi, atras ir įžvelgs netikėtas pateikiamų tekstų sąsajas.

Pirmajame skyriuje pristatoma laiko sąvokos istorija ir dabartis. Naglio Kar-delio straipsnyje „Judantis amžinybės atvaizdas: laikas ir jo veidai Platono filosofijoje“ ne tik apžvelgiama laiko sąvokos istorija nuo ikisokratikų iki Platono, nuosekliai išanalizuojama teorinė Platono laiko samprata, bet ir labai originaliai bei subtiliai išryškinami Platono tekstuose aptinkami fenomenologiniai laiko patirties aspektai bei įvairiausios laiko atmainos, pradedant vidiniu naratyvo laiku ir baigiant Platono filosofinės kūrybos – mąstymo ir dialogų rašymo – laiku. Šis straipsnis – tikras įžvalgų lobynas, pasitarnausiantis atidžiam ir nedogmatiniam Platono tekstų skaitymui. Tomo Kiaukos straipsnyje „Ką reiškia mąstyti laiką?“ pateikiama filosofinės laiko mąstymo tradicijos apžvalga užklausančią išgalėjusių subjektyvaus ir objektyvaus laiko skirtį. Straipsnio autorius teigia, kad filosofijos orientacija į subjektyvią laiko patirtį dar nereiškia gilesnio laikiškumo prasmės suvokimo, mat dėmesys formaliesiems laiko patirties struktūros aspektams nuskurdina ir neutralizuoja pačią patirtį. Todėl minėtai skirčiai straipsnio autorius priešpriešina buvimo laiko subjektu ir buvimo laiko objektu skirtį, mat pastaroji leidžia pastebėti, kad posūkis į subjektyvumą sykiu įgalina ir manipuliavimą laiku, o tai užkerta kelią gilesniam laiko prasmės supratimui. Danutės Bacevičiūtės straipsnyje keliamas klausimas apie fenomenologinio pirmaprados laiko patirties aprašymo aktualumą ir mėginama parodyti, kad jis ne tik kreipia į laiko patirties formos aprašymą, bet ir į praktiką – refleksijos pratybas, kurios ne tik tematizuoja išgyventą patirtį, bet ir puoselėja budrų gyvenimą.

Antrajame skyriuje pateikiami erdvės ir laiko sąsają analizuojantys tekstai. Kristupo Saboliaus straipsnyje „Kiek reikia laiko, kad išeitum iš kambario?“ apmąstoma buvimo konkrečioje vietoje patirtis, kurią suproblemina Luiso Buñuelio filmo „Angelas naikintojas“ ir Marinos Abramovič performanso „Menininkas dalyvauja“ pavyzdžiai. Straipsnio autorius parodo, kad buvimo konkrečioje vietoje patirtis turi savo specifinius trukmės parametrus, o jų santykis negali būti paaikšintas abstrakčių erdvės ir laiko ašių simetrija. Minėtai patirčiai aprašyti autorius aktyviai pasitelkia ne tik filosofinį kontekstą – Platono *khōra*’os, stoikų minimo sielos „ištįsimo“ sampratas bei Henri Bergsono ir Edmundo Husserlio laiko teorijas, bet ir kai kurių psichonalitikų teorijas, nurodančias išsilaisvinimo iš erdvės iliuzijos ir pirmaprados laikiškumo suaktyvinimo būdus. Monikos Saukaitės straipsnyje „Judančios nejudančios figūros. Apie laiką Šarūno Saukos tapyboje“ analizuojama, kokių būdu laikas pasirodo nejudančiame vaizde. Straipsnio autorė pasitelkia XIX a. pab. – XX a. pr. fotografijoje naudotas judesio fiksavimo strategijas ir pademonstruoja, kad Saukos tapyboje jos ne tik perimamos išskaidant judesį atskirais momentais-kadrais, kurie išdėstomi nuoseklioje „prieš tai – po to“ grandinėje, ar užlaikant atskirais momentais išskaidytą judesį viename kadre, bet ir

transformuojamos į savitą tapybinę strategiją, paremtą nutapytos figūros tapatybės neapibrėžtumu ir leidžiančią numanyti judėjimą.

Trečiajame skyriuje pateikiamas vokiečių istoriko ir filosofo, kultūros mokslų teoretiko Jørno Rüseno straipsnio „Laiko kultūra. Laikinės prasmėdaros tipologijos bandymas“ vertimas į lietuvių kalbą (vertė Inga Bartkuvienė). Straipsnis pradedamas gyvenamojo pasaulio laikiškumo patirties, kurioje akcentuojamas kontingencijos momentas, aprašymu, vėliau susitelkiama į laikinės prasmėdaros procesą, leidžiantį skirti laikinės prasmės tipus ir modusus, o galiausiai svarstomi istorinės laiko teorijos orientyrų, medijų ir tarpkultūriškumo klausimai. Toks platus tyrimų laukas leis skaitytojui pajusti su laiko problematika susijusių problemų apimtį ir mastą.

Ketvirtajame skyriuje, skirtame atminties diskursams, pateikiami Arūno Sverdiolo, Jurgos Jonutytės, Renatos Šukaitytės ir Nijolės Keršytės straipsniai. Arūnas Sverdiolas, analizuodamas paminklosaugos teorijos raidos epizodą – XIX amžiaus teoretikų Eugène'o Viollet-le-Duco restauravimo ir Johno Ruskinio konservavimo sampratų susidūrimą, parodo, kaip šios paminklosauginės teorijos reflektuoja sudėtingą laikinį paminklo ar paveldo buvimo būdą – praeitį dabartyje. Autoriaus teigimu, Viollet-le-Ducas paveldą mąsto platoniskajame belaikiam amžinybės akiratyje, t. y. ieško statinio idėjos ar provaizdžio, o Ruskinas, priešingai, labai aštriai įsisąmonina laikinį statinių gyvavimą, todėl skatina rūpintis statinio tvermės palaikymu, išsaugoti gautą architektūros paveldą ir perduoti jį ateičiai. Jurgos Jonutytės straipsnyje analizuojama juslinių patirčių artikuliacija praeities konfliktų pasakojimuose. Straipsnio autorė aptinka ir aprašo savitą atminties fenomeną – praeities liudininkų pasakojimuose inkapsuliuotą juslinės patirties klodą, besipriešinantį įvykio absurdiškumo įrašymui į rišlius praeities pasakojimus. Renatos Šukaitytės straipsnyje atkreipiamas dėmesys į Šarūno Barto kinematografinių erdvėlaikių konstravimo savitumus. Anot autorės, Barto filmuose nuosekliai plėtojamas posovietinės (visų pirma trauminės) atminties diskursas ir atskleidžiama, kaip ši „praeities šmėkla“ nuolat persekioja visuomenę ir veikia jos laiko sampratą bei tapatybę. Nijolės Keršytės straipsnyje taip pat svarstomas atminties fenomenas. Pasiremdama kino filmų medžiaga ir pasitelkusi įvairias (Husserlio, Merleau-Ponty, Freudo, Lacano, Deleuze'o) laiko sampratą, autorė parodo, kad atmintis susijusi ne tik su tapatybe, bet ir su netapatybe, ji gali veikti dezintegruodama, ardydama tapatybę.

Penktajame skyriuje, pavadintame „Laiko virtualumas“, pateikiami Audronės Žukauskaitės, Gintauto Mažeikio ir Manto Kvedaravičiaus straipsniai. Audronė Žukauskaitė analizuoja Gilles'io Deleuze'o kino filosofijoje suformuluotą vaizdinio-laiko sampratą. Ji teigia, kad vaizdinys-laikas sukuria naują kinematografinį

režimą, vadinamą kristaliniu vaizdiniu, kuriame tai, kas tikra, ir tai, kas įsivaizduojama, tampa nebeatskiriama, o taip pat suponuoja laiko daugialypumą, inicijuojantį naujas šiuolaikinio politinio kino formas. Gintauto Mažeikio straipsnyje „Įsikūnyti į kitą galimą pasaulį: pagal M. Cvetajevos laiškus N. Hajdukiewicz“ parodoma, kaip per Marinos Cvetajevos susirašinėjimą su Natalja Hajdukiewicz išryškėja virtuali poetės lenkiškosios bajoriškos tapatybės, susijusios su Vilniaus aplinka, galimybė. Mantas Kvedaravičius, remdamasis savo dokumentinio filmo „Barzakh“ medžiaga bei pasitelkęs šiuolaikinį filosofinį diskursą, aptaria veido esaties laiką ir parodo, kad veido reprezentacija yra ir neįmanoma, ir reikalaujama (etinių bei politinių geismų), ir tuo pačiu ji yra iš anksto nulemta estetinio vaizdavimo režimo. Tačiau sykiu straipsnio autorius siekia atskleisti veido reprezentacijos neįmanomybės ir vienatinumo (vienatinio balso, kalbos, vaizdinio) santykį.

Recenzijų skyrelyje spausdinama tik ką pasirodžiusios Arūno Sverdiolo knygos *Kultūra lietuvių filosofų akiratyje* recenzija-annotacija, kurią parašė Naglis Kardelis.

Šio žurnalo numerio priešistorė veda prie 2011 m. Lietuvos kultūros tyrimų institute vykusios konferencijos „Laiko refleksija šiandien“, kurią inicijavo Nijolė Keršytė. Todėl pirmiausia noriu padėkoti jai, o taip pat Audronei Žukauskaitei ir Nagliui Kardeliui, visokeriopai prisidėjusiems prie šio numerio parengimo.

Danutė Bacevičiūtė